

**МОВНА ОСОБИСТІТЬ І. НЕКРАШЕВИЧА
НА ТЛІ СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ ДОБИ
КІНЦЯ XVI –XVIII СТ.**

У сучасній лінгвістиці усе більше говорять про те, що історію української літературної мови не варто сприймати і досліджувати як історію форм, відірваних від тексту і функціонування в мові.

Перспективною є реконструкція історії мови на основі оцінок та уявлень самих носіїв мови, осмислення мовних явищ в аспектах взаємодії мови і мислення, мови і суспільства, мови і культури. Передусім акцентується увага на соціокультурних параметрах авторів текстів, суб'єктах у дискурсах, особливостях текстопородження, що прочитуються в системі соціокультурних координат – стереотипів доби та індивідуального пошуку. Зосередженість на "внутрішній історії" – на носіях мови, авторах текстів – актуалізує поняття мовної свідомості, що пов'язане з вивченням мовної картини світу (індивіда, колективу, етносу) в діахронії [2;66].

Мовна свідомість І. Некрашевича, українського поета і проповідника другої половини XVIII ст., формувалася на тлі староукраїнської доби кінця XVI –XVIII ст. в умовах мовного розмаїття. Свого часу В.Німчук говорив про те, що історія української літературної мови – це історія власне української літературної мови в контексті інших літературних мов, що тривалий час співіснували на території України [3]. Найсильнішою була взаємодія книжної та народної мов. При цьому не лише в мовній свідомості суспільства, а й у лінгвістичній свідомості найосвіченіших староукраїнських філологів кінця XVI–XVIIIст. Чіткої межі між церковнослов'янською та "простою" мовами не існувало, свідченням чого є

граматичні і лексикографічні праці цього періоду. Барокові проповіді з їхніми переходами від церковнослов'янської лексики та граматики до живого мовлення сприяли невиокремленню церковнослов'янської мови як чужої в мовній свідомості тогочасного українця [1; 38]. Поєднання в текстах відразу двох мов не завжди мало хаотичний, «макаронічний» характер, як давніше здавалося окремим дослідникам історії літературної мови. Здебільшого воно було підпорядковано критеріям краси, гармонії, що впливали з відповідних уявлень доби бароко. Живе мовлення автори активно використовували для контрастного зіставлення понять звичайного, буденного життя з поняттями «високими», узятими з церковно-релігійної книжності або античної спадщини.

На формування мовної свідомості І.Некрашевича значною мірою вплинуло і навчання в Києво-Могилянській академії, яка дала йому не тільки знання латини, давньогрецької, давньоєврейської, німецької, польської мов, а й спонукало до експерименту зі словом, метою якого було пізнання його "невидимої натури", семантичної глибини, народження нового змісту.

І. Некрашевич, як непересічна мовна особистість, відобразив у створених ним текстах специфіку не лише власної, а й тогочасної суспільної мовної свідомості. Зокрема, митець залишив твори, писані трьома вживаними на той час літературними мовами. Так у творах *«Споръ души і тѣла»*, *«Письмо, написанное к Івану Филѣновичу»*, *«Письмо, написанное к отцу Арсенію Крипѣцкому»* виразною є церковнослов'янська мова українського ізводу (слов'яноруська). У текстах трапляються неповноголосі форми (*врагъ, древо*), тј послідовно передається через щ (*хощет*), а дј через жд (*вражда, осужденіе, надѣжда*); лексика майже суцільно церковнослов'янська; це насамперед слова з абстрактним значенням (*владѣніе, помышленіе, надобіе, благостыня*), слова-означення (*прекословенъ, вопиющій*), назви конкретних речовин, предметів і осіб (*персть, одѣяніе*), дієслова (*зрѣти, вопити, возрадоватись, воспѣти*), незмінні слова (*кои, зане, паки, понеже*) та ін. І все ж тексти фіксують поодинокі українські слова (*заробить, треба, панщина, панувати, позыка, хата, журитися*).

Староукраїнською мовою написані «*Исповѣдь 1789 года февраля-дня*», «*Разговоры души съ тѣломъ*». Виразним є протиставлення церковнослов'янських елементів у мові духівника та живомовних в мовленні простих людей. Зокрема фіксуються подовження приголосних перед /je/ (в *весѣлляхъ*), українські часові форми дієслів (*буде, збавив, грішив, не пускає, завдає*) та ін.; досить багато представлена й українська лексика (*ледащо, збавити, горую, будовами, ворожка*); трапляються й фразеологічні звороти (*пилненко на усъ мотати; очи продере свои*).

Досить виразними є говіркові елементи північного наріччя в мові селян, які спілкуються з попом-проповідником. Особливо активно відбито заступання /o/ в новозакритому складі рефlekсами /y/ та /'y/ (*муй, колядувокъ и щедрювок, бульше*) та наявність нестягнених форм іменників та займенників у формах середнього роду (*якеє, злеє, духовнеє*) та ін.

Ознаки новоукраїнської мови з помітними діалектизмами наявні в творах «*Ярмарок*», «*Письмо, писанное к гнѣдинскому с[вященнику] Иоанну Филѣповичу и его сыну Петру, и къ дячку Стефану Крипѣцкому*», «*Замысль на попа*». З найбільш помітних морфологічних особливостей трапляються форми Кл. відм. (*Хвилоне, Охріме, Терешку, куме, свату, голубчику, пандяче*), 1ос. мн. наказового способу (*розкажімо, уплетімо*). Поширеними є демінутиви (*веселенко, здоровенко, варенушка, горѣлочка*).

Отже, мовна свідомість Івана Некрашевича витворилися передусім на ґрунті староукраїнської книжної практики та освітньої традиції Києво-Могилянської академії. Тексти поета свідчать про те, що він глибоко замислювався над природою слова, намагався залучати до своїх творів живомовні елементи, формуючи основу для розвитку української літературної мови.

Література

1. Гнатюк Л. П. Мовний феномен Григорія Сковороди в контексті староукраїнської книжної традиції : монографія / Л. П. Гнатюк. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2010. – 446 с.

2. Ніка О. І. Історія української літературної мови в системі нового знання / О. І. Ніка // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. – 2013. – Вип. 26. – С. 57-68.
3. Німчук В.В. До проблеми про об'єкт і зміст курсу «історія української літературної мови» / В.В. Німчук // Українська мова. – 2014. – № 3. – С. 161–173.